

สังคมศึกษาและการสร้างความเป็นพลเมืองดีภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองไทย

Social Studies and Citizenship under Thailand's Politics and Government

วรุฒม์ อินทฤทธิ์^{1*}

Warut Intarit^{1*}

Abstract

Social studies is the integrated study of relationships between humans, humans and environments, and humans and political institutions. In the Thai context, the government organizes and specifies the contents of social studies in order to cultivate students' knowledge, attitudes, social values, and desirable attributes for developing into good citizens. Accordingly, social studies instructions depend on the change of political regimes and the government's goals. After the Siamese revolution of 1932, which changed the system of government from an absolute monarchy to a constitutional monarchy, all Thai governments have tried to foster democratic citizens. Whenever Thailand has been under controlled of a junta, conflicts between the governments and democratic citizens can and have developed. These days, the junta emphasized developing patriotic citizens in contrast to the international democracies. These are challenges for social studies teachers. They need to know how to teach students

---

¹คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ต.รัษฎา อ.เมือง จ.ภูเก็ต 83000

¹Faculty of Education, Phuket Rajabhat University, Ratsada Sub-district, Muang District, Phuket Province 83000

ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding email: warut2756@gmail.com)

รับบทความวันที่ 28 สิงหาคม 2561 แก้ไขวันที่ 13 มีนาคม 2562 รับลงตีพิมพ์วันที่ 20 มีนาคม 2562

to be good Thai citizens who conform to international standards of democracies, respect differences, and participate in a democratic form of government.

Keywords: Social Studies, Citizenship Education, Thai's Government and Politics

บทคัดย่อ

สังคมศึกษาเป็นการศึกษาแบบบูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และมนุษย์กับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม โดยรัฐบาลได้กำหนดเนื้อหาสาระในสังคมศึกษาใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความรู้ ทักษะ ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีในแบบที่รัฐต้องการ การเรียนการสอนสังคมศึกษาจึงขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองและเป้าหมายทางการเมือง ผู้มีอำนาจทางการเมืองเป็นสำคัญ และจากการศึกษาพัฒนาการของสังคมศึกษาในการสร้างความเป็นพลเมืองดีภายใต้การเมืองการปกครองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน พบว่า รัฐบาลทุกชุดได้ปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่ระบอบการเมืองการปกครองไม่ได้เป็นประชาธิปไตยอาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับพลเมืองดีประชาธิปไตยเหล่านั้นได้ ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีแบบชาตินิยม ซึ่งย้อนแย้งกับความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยของประชาคมโลก จึงเป็นความท้าทายสำคัญของครูสังคมศึกษาที่จำเป็นต้องรู้วิธีการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีของไทยควบคู่ไปกับความเป็นพลเมืองดีของสังคมโลกที่ต้องมีการเคารพความแตกต่าง และพร้อมมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองประชาธิปไตยต่อไป

คำสำคัญ: สังคมศึกษา การสร้างความเป็นพลเมืองดี การเมืองการปกครองไทย

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกด้านการเมือง การแข่งขัน และการร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงในมิติของสิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่กระทบต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้ปัจจุบันการศึกษาของประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม การปฏิวัติดิจิทัล การพัฒนาคนให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อให้สังคมและประเทศชาติก้าวหน้าในทุกมิติควบคู่กัน ดังที่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560-2579 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไทยในอีก 20 ปี ไว้ 4 ประการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ
2. เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะ ทักษะ และสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบาทปฏิบัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ชาติ
3. เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง และลดความเหลื่อมล้ำภายในประเทศ

หากพิจารณาวัตถุประสงค์ 4 ประการดังกล่าวแล้วพบว่า ไม่เพียงการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือเทคโนโลยีเท่านั้นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนให้บรรลุเป้าหมาย ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นับได้ว่ามีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม มีคุณธรรม ความอดทน เคารพและยอมรับในความแตกต่าง รวมถึงความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยของประเทศชาติและสังคมโลก (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2557ก) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในแผนการศึกษาชาติ 20 ปี ข้อที่ 2 และข้อที่ 3 ข้างต้น ดังนั้น รายวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้มีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย (ลาวัญญ์ วิทยาวุฑฒิกุล, 2533) อย่างไรก็ตาม การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพในสังคมไทยยังประสบปัญหาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนได้จากความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่นำไปสู่ความรุนแรง และการทำรัฐประหารในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และนำไปสู่ความยื้อแย่งระหว่างระบอบการเมืองการปกครองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกันการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาก็ยังทำหน้าที่ในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงนำมาสู่คำถามสำคัญของการศึกษาคั้งนี้ 2 ประการ คือ 1) สังคมศึกษาคืออะไรและสังคมศึกษามีบทบาทในการสร้างความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยหรือไม่อย่างไร 2) การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองของไทยมีผลต่อการกำหนดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในสังคมหรือไม่ อย่างไร

ความหมายและบทบาทของสังคมศึกษากับการสร้างความเป็นพลเมืองดี

สังคมศึกษา (Social Studies) คืออะไร และมีความแตกต่างกับสังคมศาสตร์ (Social Sciences) อย่างไร เป็นคำถามที่ครูสังคมศึกษามักถกเถียงกันอยู่เสมอ จากการศึกษาพบว่า สังคมศาสตร์ เป็นการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาศึกษาและอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ดังที่ Bastow, Dunleavy, and Tinkler (2014) อธิบายว่า สังคมศาสตร์เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลง (Shift) พฤติกรรมของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง เป็นการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานว่ามนุษย์มีความสามารถมาตั้งแต่กำเนิดที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ทำ และตอบคำถามว่า ทำไมพวกเขาจึงทำเช่นนั้น และอธิบายว่ามนุษย์จะมีพฤติกรรมอย่างไรในอนาคต สังคมศาสตร์จึงหมายรวมไปถึงศาสตร์ต่าง ๆ ทั้ง ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นิติศาสตร์ การศึกษา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญา จิตวิทยา ศาสนา และมานุษยวิทยา ส่วนสังคมศึกษา คือ การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ของสังคมศาสตร์เหล่านั้นเข้ามาสู่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน (NCSS, 1992) หรือในมิติหนึ่ง สังคมศึกษาเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและเกิดความรู้สึกตระหนักถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถาบันทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับปัจจัยแห่งการดำรงชีพ (จรรยา คุณมี, 2520) โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีและเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน อย่างไรก็ตามในงานศึกษาวิจัยของ Ross, Mathison, and Vinson (2013) ได้สังเคราะห์ความหมายและวัตถุประสงค์ของการเรียนสังคมศึกษาในรัฐต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ ในทวีปอเมริกาเหนือ สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของสังคมศึกษาที่ไม่ได้จำกัดในมิติของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน หรือการศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมรอบตัวเท่านั้น แต่ยังอธิบายสังคมศึกษาในฐานะวิชาเรียน (Social Studies as a School Subject) สังคมศึกษาในฐานะการส่งผ่านความเป็นพลเมืองและวัฒนธรรม (Social Studies as Citizenship (or Cultural) Transmission) สังคมศึกษาในฐานะสังคมศาสตร์ (Social Studies as a Social Sciences) สังคมศึกษาในฐานะการสืบสอบสะท้อนกลับ (Social Studies as Reflective Inquiry) สังคมศึกษาในฐานะการวิจารณ์ทางสังคมอย่างรอบรู้ (Social Studies as Informed Social Criticism) และสังคมศึกษาในฐานะการพัฒนาส่วนบุคคล (Social Studies as Personal Development) โดยสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 คำอธิบายและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาในมิติต่าง ๆ

มิติ	คำอธิบาย	วัตถุประสงค์
สังคมศึกษาในฐานะวิชาเรียน	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาโดยรวบวิชาทั้งหมดในโรงเรียนมากที่สุด - การศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความรู้ ทักษะ ค่านิยมทางสังคม และการนำเป้าหมายเหล่านั้นเข้าไปสู่การจัดการเรียนการสอนผ่านรายวิชาต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และมานุษยวิทยา เป็นต้น - ปัญหาทางสังคม ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ การปฏิบัติเพื่อความยุติธรรมของสังคม เป็นรายวิชาที่เหมาะสมที่สุดในการออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษา - ผู้เรียนสามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองดีผ่านการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ การตรวจสอบประเด็นปัญหาร่วมสมัย นโยบายสาธารณะ บทบาททางสังคม และข้อห้ามทางสังคม (Social Taboo) 	<p>เพื่อเตรียมเยาวชนให้มีความรู้ ค่านิยม และทักษะที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวในสังคม</p>
สังคมศึกษาในฐานะการส่งผ่านความเป็นพลเมืองและวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - บริบทของรายวิชาอยู่บนความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ข้อเท็จจริงที่แน่นอนมีความสำคัญต่อการปฏิบัติของความเป็นพลเมืองดีและข้อมูลนั้นจะถูกกำหนดจากมติของผู้มีอำนาจและผู้เชี่ยวชาญ - ไม่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่หลากหลายและสังคมพหุวัฒนธรรม แต่ให้ความสำคัญกับความเป็นหนึ่งเดียวทางสังคมและวัฒนธรรม 	<p>การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเป็น ขาดินิยม หรือ ค่านิยมประชาธิปไตยผ่านการเรียนการสอนข้อเท็จจริงของหลักการทั่วไป ความคิดและวัฒนธรรมตะวันตก (หรือความคิดและวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ)</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มิติ	คำอธิบาย	วัตถุประสงค์
สังคมศึกษาใน ฐานะการส่ง ผ่านความเป็น พลเมืองและ วัฒนธรรม (ต่อ)	- เป็นหลักสูตรสังคมศึกษาที่เน้นความเป็นหนึ่งเดียว ทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมมากกว่าผล ประโยชน์ของผู้เรียน และให้ความสำคัญกับการเรียน เนื้อหา (Contents) ของสังคมศาสตร์ มากกว่าการ วิจารณ์สังคม และการพัฒนาส่วนบุคคล	
สังคมศึกษาใน ฐานะ สังคมศาสตร์	- พัฒนาขึ้นในช่วงสงครามเย็น - การเรียนสังคมศึกษาผ่านทฤษฎีโครงสร้างและวิธีการ สืบสอบเชิงประจักษ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ ของสังคมศาสตร์ ทั้งรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และ ภูมิศาสตร์ - การสร้างความเป็นพลเมือง ประกอบด้วย ความเข้าใจ มโนทัศน์ทางสังคมศาสตร์ หลักการ และกระบวนการ สร้างความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ในภาย หลัง	การจัดเนื้อหาทางสังคมศาสตร์ กับผู้เรียนและกระบวนการเพื่อ สร้างความเป็นพลเมือง เพื่อให้ เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติ ตนตามสภาพของมนุษย์ใน บริบททางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ปัจจุบัน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
สังคมศึกษาใน ฐานะการ วิจารณ์ทาง สังคมอย่าง รอบรู้	- ให้ความสำคัญกับแก่นสำคัญ เช่น หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) การปฏิรูปทางสังคมและ วัฒนธรรม ธรรมชาติ และความหมายของความรู้และ ความจริง - เนื้อหาในบริบทท้าทายกับความยุติธรรมของสถานะ ที่เป็นอยู่ และท้าทายกับความรู้ที่ถูกสร้างโดยกลุ่มผู้ดี ในสังคม (Elite) รวมไปถึงการเหยียดเพศ เชื้อชาติ และ ชนชั้น - การส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การปรับปรุงสภาพ แวดล้อมใหม่ให้ดีขึ้น	การให้โอกาสผู้เรียนตรวจสอบ วิจารณ์ แก่ไขธรรมนิยมในอดีต หรือคงไว้ซึ่งแบบแผนทางสังคม และมุ่งเน้นให้ผู้เรียน เรียนรู้วิธี การแก้ไขปัญหาตามหลัก จริยธรรมและพัฒนาสังคมผ่าน การวิจารณ์ รวมถึงการใช้คุณค่า ของความยุติธรรมและความ เสมอภาคในการประเมินการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบที่ ควรจะเป็น
สังคมศึกษาใน ฐานะการสืบ สอบเชิง สะท้อน	- พัฒนาตามแนวคิดของจอร์จ ดูอี้ ตั้งแต่ ค.ศ. 1933 - ความเป็นพลเมืองเป็นแกนกลางของสังคมศึกษา แต่ ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา การตัดสินใจอย่างมี ความหมายภายใต้บริบททางสังคมและการเมือง - ประชาธิปไตยกับการแก้ปัญหาหลากหลายและมี เหตุผล	การส่งเสริมความสามารถของผู้ เรียนที่จำเป็นต่อการตัดสินใจใน บริบททางสังคมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจที่ เกี่ยวกับปัญหาส่วนตัวและ ปัญหาสังคมที่กระทบต่อผู้เรียน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มิติ	คำอธิบาย	วัตถุประสงค์
สังคมศึกษาใน ฐานะการ พัฒนาส่วน บุคคล	- สังคมศึกษาอยู่บนพื้นฐานที่ว่าพลเมืองประชาธิปไตย เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในเสรีภาพส่วนบุคคล ข้อผูกมัด และความรับผิดชอบต่อการมีชีวิตจากผลที่พวกเขา สร้างขึ้น - ผู้เรียนจะเลือกเรียนเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาตาม ธรรมชาติ ความจำเป็น และความสนใจของผู้เรียนเอง	การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองมุ่ง พัฒนาความคิดเชิงบวกต่อตนเอง และ ความรู้ สึกถึงศักยภาพ ส่วนบุคคลของผู้เรียนเอง

งานศึกษาวิจัยของ Ross et al. (2013) ยังได้ระบุถึงจุดเน้นที่แตกต่างกันของการศึกษาวิชาสังคมศึกษาแต่ละช่วงสมัย ซึ่งขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครอง อุดมการณ์ทางการเมืองของผู้มีอำนาจ ค่านิยม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของรัฐนั้น ๆ แต่ความสอดคล้องประการสำคัญจากนิยามและวัตถุประสงค์ของสังคมศึกษาข้างต้น คือ สังคมศึกษาเป็นรายวิชาที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเป็นพลเมืองดี (Social Studies as Citizenship Education) ด้วยเงื่อนไขที่แตกต่างกันของแต่ละรัฐ ทั้งการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่ตื่นตัวกับประเด็นทางสังคม การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่รักชาติและความเป็นหนึ่งเดียวทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามบริบทของวิชาสังคมศาสตร์ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเพื่อแก้ปัญหา การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น และการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตยที่เห็นคุณค่าในตัวเอง กล่าวโดยสรุปได้ว่า พื้นฐานของการเรียนการสอนสังคมศึกษา คือ การสร้างความเป็นพลเมือง (Gaeser, Ponzetto, & Shleifer, 2007) อย่างไรก็ตาม การสร้างพลเมืองแบบต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่กับ การเมืองการปกครองและเป้าหมายของรัฐหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองเป็นสำคัญ รัฐยังมีอำนาจโดยตรงในการชี้ว่าพลเมืองดีของรัฐ คือ พลเมืองที่ควรมีความรู้เรื่องใดและควรมีลักษณะอย่างไร ดังงานวิจัยของ Pires (1970) เรื่อง The Teaching of Social Studies in Primary Teacher Training Institutions in Asia ระบุถึงความแตกต่างในการกำหนดเนื้อหาสาระในรายวิชาสังคมศึกษาของประเทศต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการเมืองการปกครอง ดังนี้

1. สาธารณรัฐประชาชนจีนหรือไต้หวันมีการกำหนดให้แนวคิดของ ดร.ซุน ยัตเซ็น (Dr.Sun Yat Sen's Thought) เป็นหนึ่งในห้าสาระหลัก
2. อินโดนีเซียกำหนดให้หลักปรัชญาศีล (Pantjasila) เป็นเนื้อหาสำคัญในรายวิชาหน้าที่พลเมือง
3. เกาหลีใต้กำหนดรายวิชาปรัชญาประชาธิปไตย (Philosophy of Democracy) เพื่อให้ผู้เรียนมีทัศนคติและมีความสามารถที่จำเป็นในฐานะพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย
4. ญี่ปุ่นกำหนดศาสตร์เกี่ยวกับกฎหมาย (Jurisprudent) เป็นหนึ่งในหกสาระหลักของสังคมศึกษา
5. อิหร่านในสมัยพระเจ้าซาร์ ปาร์ห์ลาวี มีการกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิวัติขาว (White Revolution) ซึ่งเป็นการปฏิรูปประเทศตามแบบตะวันตกเป็นหนึ่งในสาระสำคัญ และในวิชาหน้าที่พลเมืองยังมีการกำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนความหมายและบทบาทของประชาธิปไตยในสังคม

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนว่า รัฐได้กำหนดเนื้อหาสาระในรายวิชาสังคมศึกษาตามระบอบการเมือง-การปกครองและเป้าหมายของรัฐหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ความเป็นพลเมืองดีของแต่ละรัฐจึงมีความแตกต่างกันทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในประเทศต่าง ๆ ข้างต้น อิหร่านเป็นกรณีตัวอย่างที่เห็นภาพได้ชัดเจนที่สุด เพราะเมื่ออิหร่านเข้าสู่ยุคการปฏิวัติอิสลามแห่งอิหร่านใน พ.ศ. 2521-2522 เพื่อโค่นล้มระบอบกษัตริย์ของพระเจ้าชาห์ ปาห์ลาวี และอิทธิพลเสรีประชาธิปไตยของชาติตะวันตก การเรียนการสอนสังคมศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติ การปฏิรูปการถือครองที่ดิน การให้สิทธิสตรี ความหมายและบทบาทของประชาธิปไตยก็เปลี่ยนไปเป็นการให้ความสำคัญกับการสอนหลักศาสนาอิสลาม นิยายชีอะห์ การควบคุมอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก และเน้นย้ำว่าสิทธิของบุรุษและสตรีไม่เท่ากัน กระทรวงการศึกษาแห่งชาติได้เปลี่ยนหลักสูตรและหนังสือเรียนต่าง ๆ ให้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความเชื่อของศาสนาตามระบอบการปกครองใหม่ (Paivandi, 2012) ความเป็นพลเมืองดีของอิหร่านในยุคของพระเจ้าชาห์ ปาห์ลาวี กับความเป็นพลเมืองดีของอิหร่านในยุคสาธารณรัฐอิสลามอิหร่านจึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

จากการศึกษาความหมายและวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนสังคมศึกษาดังกล่าวข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า สังคมศึกษาเป็นการศึกษาแบบบูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ โดยสังคมศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐที่นำมาใช้ปลูกฝังและหล่อหลอมความรู้ ทักษะ ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในแต่ละสมัย และในแต่ละประเทศขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง ค่านิยมหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของผู้มีอำนาจทางการเมือง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การสร้างความเป็นพลเมืองดีในแบบที่รัฐต้องการ

คำถามสำคัญต่อมา คือ ตั้งแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป้าหมายของการเรียนสังคมศึกษาเป็นไปเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในความหมายใด ไซ้พลเมืองดีประชาธิปไตยหรือไม่ และการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองของไทยมีผลต่อการกำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในสังคมอย่างไร

พัฒนาการของสังคมศึกษาในการสร้างความเป็นพลเมืองดีภายใต้การเมืองการปกครองไทย

การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ใน พ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนสถานะของประชาชนจากผู้อยู่อาศัยเป็นเจ้าของประเทศ สิ่งที่รัฐบาลคณะราษฎรให้ความสำคัญ คือ การปฏิรูปการศึกษาทุกระดับเพื่อเปลี่ยนจากการเป็นราษฎรที่เชื่อฟังในระบอบเก่าเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว (Active Citizens) สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ผ่านการเลือกตั้ง การเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเองตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด โดยใช้หลักสูตรการศึกษาและหนังสือเรียนเป็นเครื่องมือในการสร้างกรอบแนวคิดการเป็นพลเมืองดีของรัฐ รัฐได้กำหนดวิชาหน้าที่พลเมืองหรือจรรยา และประวัติศาสตร์ไว้ในวิชาสังคมศึกษาของหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของพลเมืองที่รัฐต้องการ โดยในหัวข้อนี้ผู้เขียนได้อธิบายถึงพัฒนาการของการเรียนการสอนสังคมศึกษากับการสร้างความเป็นพลเมืองดีภายใต้การเมืองการปกครองไทย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองจนถึงปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยแบ่งพัฒนาการการเรียนการสอน สังคมศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ตามเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองของไทย คือ

1. การสร้างความเป็นพลเมืองดีตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2
2. การสร้างความเป็นพลเมืองดีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540
3. การสร้างความเป็นพลเมืองดีหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน โดยแต่ละช่วงมีรายละเอียดสำคัญ ดังต่อไปนี้

3.1 การสร้างความเป็นพลเมืองดีตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐบาลคณะราษฎรได้ปฏิรูปการศึกษาเพื่อเตรียมพลเมืองให้พร้อมกับการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยดังที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจาก การแต่งตั้งจะ ถูกยกเลิกเมื่อราษฎรสอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่งและอย่างช้าต้องไม่เกิน 10 ปี (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475) นั้นหมายความว่า รัฐบาลจะต้องให้การศึกษากับพลเมืองในระบอบใหม่จนพร้อมก่อนจึงจะจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากประชาชนอย่างแท้จริง หลักสูตรมัธยมศึกษาฉบับ พ.ศ. 2480 นับเป็นหลักสูตรการศึกษาฉบับแรกที่กำหนดให้ศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจการปฏิบัติหน้าที่ต่อครอบครัว โรงเรียน ประเทศชาติ พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ เน้นการปกครองแบบประชาธิปไตยและฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์และการตั้งคำถาม เป็นประเด็นสำคัญ เพื่อปลูกฝังผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองแบบใหม่ (ดลฤดี สุจิตตานนท์ธีรต์, 2528) สะท้อนถึงความพยายามของรัฐในช่วงทศวรรษแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีที่จะต้องมียุคประชาธิปไตย และตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับสถาบันต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กลายเป็นอุดมการณ์หลักไม่ต่างกับการให้ความสำคัญกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ 6 และความเป็นพลเมืองดีของรัฐ คือ พลเมืองที่ตื่นตัวกับการมีส่วนร่วมตามระบอบการปกครองประชาธิปไตย เป็นพลเมืองที่ไม่มีชนชั้นแตกต่างกับพลเมืองดีที่เชื่อฟังและมีสำนึกในฐานะราษฎรขององค์พระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช (เอกชัย ภูมิระรื่น และ นันทพร รอดผล, 2560) หลักสูตรการศึกษาและหนังสือเรียนสังคมศึกษาจึงเป็นทั้งเครื่องมือในการชี้แนะและกำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี รวมทั้งการลดความสำคัญของระบอบเก่า

3.2 การสร้างความเป็นพลเมืองดีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองภายในประเทศจะมีผลต่อการสร้างความเป็นพลเมืองดีแล้ว การเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ส่งผลต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทยเช่นเดียวกัน เพราะสหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจผู้ชนะสงครามได้เผยแพร่แนวคิดเสรีประชาธิปไตยไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

และพร้อมสนับสนุนทุกกลุ่มอำนาจทางการเมืองภายในประเทศ ไม่ว่าจะกลุ่มการเมืองนั้นจะเป็นเผด็จการเสรีนิยม หรืออนุรักษนิยม หากมีนโยบายต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ สหรัฐอเมริกาก็พร้อมสนับสนุนทั้งอาวุธกำลังพล และทุนอย่างเต็มที่ เพื่อรักษานโยบายของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กุลลดา เกษบุญชู มีด, 2552) มีรายงานพบว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2489 ถึง พ.ศ. 2510 สหรัฐอเมริกาให้เงินช่วยเหลือทางทหาร เศรษฐกิจ การคมนาคม และการศึกษาของไทยกว่า 1,109 ล้านดอลลาร์ หรือประมาณ 22,190 ล้านบาท (ลิขิต ธีรเวคิน, 2553) แผนการศึกษาชาติ ระบบการจัดการศึกษา ตลอดจนการเรียนการสอนสังคมศึกษาของไทยก็เป็นแบบอเมริกันมากขึ้น (ดลฤดี สุจิตตานนท์รัตน์, 2528) สหรัฐอเมริกาจึงเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนการสอนประชาธิปไตยในประเทศต่าง ๆ ที่เผยแพร่อิทธิพลเข้าไป และไม่เพียงแค่นั้นที่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น จากการศึกษพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2488 ถึง พ.ศ. 2492 ที่สหรัฐอเมริกามีอำนาจเหนือคาบสมุทรเกาหลี สหรัฐอเมริกาได้ริเริ่มแผนการศึกษาชาติที่มีเป้าหมายเพื่อกำจัดอิทธิพลของญี่ปุ่นที่เคยปกครองเกาหลีได้มาก่อน หลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษา รวมทั้งความเป็นพลเมืองดี (Good Citizens) ของเกาหลีใต้นั้นในช่วงเวลานั้นก็ถูกกำหนดจากสหรัฐอเมริกา (Jho, 2006) ดังนั้น อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญในการกำหนดความเป็นพลเมืองดีของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ทำให้ในปี พ.ศ. 2491 กระทรวงศึกษาธิการกำหนดหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาระดับใหม่ โดยกำหนดให้ผู้เรียนระดับมหาวิทยาลัยต้องเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง เนื้อหาสาระเน้นการปกครองตามรัฐธรรมนูญ ศาล รัฐบาล รัฐสภา บทบาทขององค์การสหประชาชาติและระบอบประชาธิปไตย และรัฐได้กำหนดเนื้อหาในหนังสือเรียนไว้อย่างชัดเจนว่า “หนังสือเรียนที่ให้ผู้เรียนใช้นั้นต้องส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีหนังสือเรียนพอแก่ความต้องการในการศึกษา และใช้เป็นเครื่องอบรมนักเรียนไปในทางที่ชอบ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2491) จากปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองภายในประเทศและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระยะแรกยังคงมุ่งสร้างความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยที่ต้นตัวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง และตระหนักถึงความสำคัญของรัฐธรรมนูญและการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ต่อมา ประเทศไทยได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นความพยายามของกลุ่มอนุรักษนิยม นำโดยนายควง อภัยวงศ์ ที่พยายามฟื้นคืนสถานะและพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาเพื่อตรวจสอบและถ่วงดุลกับอำนาจของฝ่ายบริหาร รวมถึงการฟื้นฟูฐานะของเจ้านายและขุนนางในระบอบเก่าให้ขึ้นมาสู่บทบาทและเผชิญหน้าทางการเมือง (เสนห์ จามริก, 2540) กลุ่มอนุรักษนิยมจึงเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองและใช้อำนาจนั้นผ่านการเป็นสมาชิกวุฒิสภารวมถึงฝ่ายบริหาร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา ย่อมส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนการศึกษาผ่านหลักสูตรสังคมศึกษา เพราะหลักสูตรมีหน้าที่สำคัญในการปลูกฝังแนวคิดอันเป็นรากฐานการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ปรากฏอยู่ในหลักสูตรเช่นเดียวกัน (Jatuporn, 2016) กระทรวงศึกษาธิการจึงใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและหลักสูตร

มัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2493 ซึ่งในรายวิชาหน้าที่พลเมืองได้กำหนดเนื้อหาเพิ่มเติมในประเด็นสำคัญ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญ องค์การสหประชาชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2493ก) และในวิชาประวัติศาสตร์ กำหนดอย่างชัดเจนในหลักสูตรให้ผู้เรียนศึกษาประวัติวีรชนต่าง ๆ ทั้งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหง พระเจ้าอู่ทอง พระเจ้าตากสิน พระนารายณ์ พระศรีสุริโยทัย ประวัติรัชกาลที่ 1-6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อให้ผู้เรียนรักบ้านเกิดเมืองนอนและสำนึกถึงบุญคุณของท่านเหล่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2493ข) อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในหลักสูตรฉบับก่อนหน้า แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรฉบับนี้ให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น และความเป็นพลเมืองดีของรัฐจึงไม่เพียงแต่เป็นผู้ที่มีหน้าที่ต่อครอบครัว โรงเรียน ประเทศชาติ พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ต้องเป็นพลเมืองที่สำนึกในบุญคุณของวีรชนทุกพระองค์อีกด้วย ความเป็นพลเมืองดีของรัฐในช่วงนี้จึงแตกต่างกับความเป็นพลเมืองดีของรัฐในช่วงแรกของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. 2498 โดยกำหนดให้หมวดวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาบังคับในแผนกอักษรศาสตร์ และเป็นวิชาเลือกในแผนกวิทยาศาสตร์ ในวิชาหน้าที่พลเมืองยังคงเน้นเนื้อหาการปกครองตามรัฐธรรมนูญเป็นหลัก เพิ่มเติมในประเด็นด้านเศรษฐกิจศาสตร์ แรงงาน และทุน ค่าจ้าง เงินตรา ภาษี และการธนาคารไว้ในวิชาหน้าที่พลเมือง แม้ว่าหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษานี้จะไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจน แต่หลักสูตรสังคมศึกษาก็ยังคงมุ่งพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย เช่นเดิม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2498) การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอนสังคมศึกษารั้งใหญ่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2503 เมื่อกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาสายสามัญใหม่ในทุกระดับ ทั้งระดับประถมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย และได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนสังคมศึกษาไว้หลายประการ ความเป็นพลเมืองดีของรัฐตามหลักสูตรนี้คือผู้ที่ “เคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ตลอดจนสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อประเทศชาติของตนและสังคมประชาธิปไตย” และ “เข้าใจทราบซึ่งในคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมและปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2505) จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวสะท้อนว่ารัฐกำลังสร้างความเป็นพลเมืองดีที่เคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใด ๆ และรู้จักสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบอันเป็นคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยสากล (Klein, Kiranda, & Bafaki, 2011) นอกจากหลักสูตรการศึกษาแล้ว อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่สนับสนุนให้ไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ทำให้พลเมืองรุ่นใหม่ (New Generation) ที่เป็นผลจากการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษา พ.ศ. 2503 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กลายเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวและต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม เป็นความย้อนแย้งของรัฐใน 20 ปีหลัง พ.ศ. 2500 เพราะเมื่อการศึกษากำลังมุ่งสร้างความเป็นพลเมืองดีที่ตื่นตัวและต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองอย่างกว้างขวาง แต่ระบอบการเมืองการปกครองในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อเนื่องมาถึงสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร กลับเป็นลักษณะ

“พ่อปกครองลูก” ที่เข้มแข็งทางการเมืองและไม่เปิดให้พลเมืองเหล่านั้นสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายได้ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2553) จึงนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับพลเมืองในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 งานศึกษาของ ปิยนาด บุณนาค (2550) ได้สะท้อนถึงข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ว่า การขยายการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงตั้งแต่ระดับประถมศึกษาไปยังพื้นที่ชนบทที่ห่างไกล การปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษา ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ และการขยายมหาวิทยาลัยไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้มีผู้สำเร็จการศึกษากลายเป็นจำนวนมาก แต่นโยบายการบริหารของรัฐบาลขาดประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการรวมตัวกันของนักเรียนและนักศึกษาเมื่อสภาวะการณของบ้านเมืองไม่ปกติ สอดคล้องกับงานศึกษาของ ประจักษ์ ก้องกีรติ (2548) ที่อธิบายว่า ในมหาวิทยาลัยขณะนั้น โดยเฉพาะที่ธรรมศาสตร์เน้นการเรียนการสอนด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทำให้นักศึกษาตื่นตัวกับประเด็นทางการเมือง ประกอบกับความไม่พอใจรัฐบาลที่อนุญาตให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองไทย แต่รัฐบาลกลับปิดกั้นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในประเทศ จนนำไปสู่การรวมตัวกันของนักเรียนสายสามัญ สายอาชีพ และนักศึกษา เพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร และอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในที่สุด

เหตุการณ์ความขัดแย้งในช่วงนี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้รัฐใช้หลักสูตรและหนังสือเรียนเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในทุกยุคทุกสมัย วิธีการนี้คงไม่ใช่เรื่องยากหากพลเมืองยังไม่มีความรู้และความเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย แต่หากประชาชนตระหนักถึงวิถีประชาธิปไตยอย่างกว้างขวางแล้ว พลเมืองดีที่รัฐมีส่วนสร้างอาจกลายเป็นพลเมืองดีที่รัฐ (อาจ) ไม่ต้องการก็เป็นได้

หลักสูตรการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2503 เป็นหลักสูตรที่ใช้มาอย่างยาวนานมากกว่าหนึ่งทศวรรษ จนกระทั่ง พ.ศ. 2518 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นใหม่ โดยให้เหตุผลของการปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้ว่า “หลักสูตรเดิมกำหนดจุดมุ่งหมายไว้กว้างขวางมีลักษณะเป็นสากลเกินไป มิได้ตั้งอยู่บนความเป็นจริงที่เป็นลักษณะเฉพาะของบ้านเมืองไทย” สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายรัฐในการปรับปรุงหลักสูตรที่ยึดความเป็นไทยมากขึ้น สอดคล้องกับผู้มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้นได้เชื่อว่ารัฐบาลฝ่ายอนุรักษนิยมหรือกลุ่มขวาจัด และตั้งแต่หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 หลักสูตรการศึกษาประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น และหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2520 หลักสูตรประถมศึกษาและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ทุกหลักสูตรปรับเปลี่ยนเนื้อหาในสาระสังคมศึกษาให้ทันสมัยกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในด้านของการสร้างความเป็นพลเมืองดียังคงเน้นการสร้างพลเมืองดีที่รู้จักเคารพสิทธิ หน้าที่ และความคิดเห็นของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม มีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติและรักในความเป็นประชาธิปไตย มีสำนึกที่รักชาติ สามัคคีภายในชาติ เสียสละเพื่อชาติ และธำรงไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (ดลฤดี สุจิตตานนท์รัตน์, 2528) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเสริฐ กิติรัตน์ตระกูล (2526) ที่ได้ศึกษาความเป็นพลเมืองดีตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 พบว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดี 5 อันดับแรกที่ปรากฏในเนื้อหาของ

สังคมศึกษา คือ 1) ความรับผิดชอบ 2) ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ 3) มีจิตใจ
ประชาธิปไตย 4) ตระหนัก สนใจ และมีส่วนร่วมทางการเมือง และ 5) รักขาระเบียบวินัย

โดยสรุปแล้ว นับตั้งแต่การประกาศใช้หลักสูตรสังคมศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงก่อน
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของไทยที่รัฐสร้าง คือ พลเมือง
ที่ตื่นตัวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและพลเมืองที่รักและสำนึกในความเป็นชาติ ศาสนา และสถาบัน
พระมหากษัตริย์ และไม่ว่ารัฐบาลจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นเผด็จการหรือไม่อย่างไร การเรียนการสอนสังคมศึกษา
แต่ละยุคแต่ละสมัยก็ยังคงมุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยที่ตื่นตัวกับการมีส่วนร่วมอย่าง
ต่อเนื่อง จึงทำให้เมื่อใดก็ตามที่ระบอบการเมืองการปกครองไม่ตอบสนองความต้องการของพลเมือง หรือเป็น
ภาวะแข็งทังทางการเมืองที่ไม่เปิดโอกาสให้พลเมืองได้ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้ ความขัดแย้งระหว่าง
รัฐบาลกับพลเมืองก็สามารถเกิดขึ้นได้เสมอ ดังกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่กล่าวไปแล้ว หรือ
แม้กระทั่งเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หรือ พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ที่หากศึกษาถึง “ปัจจัย” ที่ทำให้
พลเมืองเหล่านั้นออกมาต่อต้านรัฐบาลแล้วก็จะพบว่า การศึกษาหรือการขยายการศึกษาในทุกระดับเป็นหนึ่งใน
ปัจจัยสำคัญเสมอ (จุมพล นิมพานิช, 2548)

3.3 การสร้างความเป็นพลเมืองดีหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.
2540 จนถึงปัจจุบัน

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ
ต่อการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีของไทย เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิ
และเสรีภาพกับประชาชนอย่างกว้างขวางมากที่สุด ทำให้เกิดองค์กรอิสระมากมายในการตรวจสอบการทำงาน
ของรัฐบาลและนำมาสู่การร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังความในมาตรา 7 ระบุ
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนไว้อย่างชัดเจนว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
2545)

“ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบ
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ การเคารพ
กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์
ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถ
ในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง”

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.
2551 อันเป็นผลจากพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้กำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีไว้
อย่างหลากหลายผ่านวิชาสังคมศึกษา โดยหลักสูตรแกนกลางฉบับปัจจุบันได้นิยามความเป็นพลเมืองดีไว้หลาย
ประการ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2557ก) โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
2. การปฏิบัติตนตามกฎหมาย เข้าใจและยึดมั่น ศรัทธา และจรรงไว้ซึ่งการปกครองตามระบอบ

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3. มีความอดทนอดกลั้น เคารพความแตกต่าง เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก
4. มีความรัก ความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย
5. มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนา

อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม มีข้อถกเถียงจากนักวิชาการด้านสังคมศึกษาว่า เนื้อหาจริง ๆ ของวิชาสังคมศึกษา ส่วนใดที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง (Jho, 2006) และคุณลักษณะความเป็นพลเมือง 5 ประการที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นพลเมืองดีของไทยกับความเป็นพลเมืองดีของสังคมโลกสามารถไปด้วยกันได้หรือไม่ ภายหลังจากขัดแย้งทางการเมืองที่นำไปสู่การทำรัฐประหารใน พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2557 ทำให้รัฐบาลชุดปัจจุบันภายใต้การนำของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา และคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างหลักสูตรสังคมศึกษา โดยกำหนดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษา 40 ชั่วโมงต่อปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 40 ชั่วโมงต่อปี และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมทั้งสามปี 80 ชั่วโมง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) และกำหนดให้แยกรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายด้านการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง ของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในชาติมีความเป็นไทย รักชาติ ศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความปรองดองสมานฉันท์ เพื่อสันติสุข ตามค่านิยม 12 ประการ ตามที่สำนักงานศึกษาและมาตรฐานการศึกษา (2557ข) ระบุไว้ได้แก่

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติในปัจจุบัน
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทางตรงและทางอ้อม
5. รักษาวัฒนธรรมไทย ประเพณีไทยอันงดงาม
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
7. เข้าใจ เรียนรู้ การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
8. มีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย ใฝ่เรียนรู้จักเคารพผู้ใหญ่
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล

อดุลยเดช

10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งกล่าวถึงการรู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่าย จำหน่าย และขยายกิจการ เมื่อมีความพร้อมโดยมีภูมิคุ้มกันที่ดี

11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอาย

เกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

12. ค่านึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและต่อชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

แม้ว่าการปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีประชาธิปไตยยังคงปรากฏอยู่ในแนวทางการจัดการเรียนการสอนรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองและค่านิยม 12 ประการข้างต้น แต่สะท้อนให้เห็นว่า จุดเน้นสำคัญของความเป็นพลเมืองดีตามนโยบายของรัฐบาล คือ พัฒนาความเป็นพลเมืองดีที่รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (Patriotism) สำนึกถึงความเป็นไทย (Thainess) และสืบสานวัฒนธรรมที่งดงามของไทย (Thai Culture) จากการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และการจัดการเรียนการสอนรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองตามค่านิยม 12 ประการดังกล่าว จึงเกิดเป็นข้อสังเกตของผู้เขียน 2 ประการสำคัญ คือ

1) รัฐบาลทุกชุดได้ใช้หลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษาปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันรัฐบาลชุดปัจจุบันกำลังปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีที่รักชาติ รักความเป็นไทยและเน้นความสามัคคี หากพลเมืองในประเทศมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติในสังคมประชาธิปไตย (Klein et al., 2011) ระหว่างพลเมืองที่ออกมาเรียกร้องสิทธิในการปกครองและวิจารณ์การทำงานของรัฐบาลกับพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับความสามัคคีและไม่ออกมาทวงถามสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง พลเมืองแบบไหนกันแน่ที่เป็นพลเมืองดีของชาติในความหมายของรัฐบาลปัจจุบัน

2) พลเมืองดีของประเทศชาติกับพลเมืองดีของโลกที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และค่านิยม 12 ประการ ของรัฐบาลย้อนแย้งกันหรือไม่ เพราะหากพิจารณาถึงความเป็นพลเมืองดีของโลกตามระบอบประชาธิปไตย (Global Citizenship Education) ที่ UNESCO ระบุไว้ คือ พลเมืองที่รับผิดชอบ ตระหนักถึงความสำคัญของทุกคนโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทั้งชาติ ศาสนา เพศ ภาษา เห็นความสำคัญของความหลากหลาย ความเสมอภาค มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจทางการเมือง (UNESCO, 2015) แต่ด้านหนึ่งรัฐบาลกำลังต้องการปลูกฝังความเป็นไทยในทุก ๆ ด้านผ่านวิชาประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง โดยความเป็นไทยนี้ หลวงวิจิตรวาทการได้นิยามไว้ว่า คือ การรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (Nilsen, 2012) ความเป็นไทยที่ผูกพันกับการอนุรักษ์นิยม ระบบอำนาจนิยม และความเชื่อว่าบุคคลไม่เท่ากัน โดยงานวิจัยของ Jatuporn (2016) ได้สะท้อนถึงข้อเท็จจริงในประเด็นนี้ว่า การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทยในรายวิชาสังคมศึกษาเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างและกำหนดโดยชนชั้นปกครองและกลุ่มชนชั้นสูงในสังคมไทย แต่การเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองดีประชาธิปไตยในยุคโลกาภิวัตน์นั้นให้ความสำคัญกับความแตกต่างและความเป็นพลุฒวัฒนธรรม จึงเป็นความย้อนแย้งในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีของรัฐ การที่รัฐบาลกำหนดให้ทุกคนทุกหมู่ ทุกศาสนา และทุกท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมา อัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของชุมชน แต่ทุกคนต้องเรียนรู้และปฏิบัติ ความเป็น “ไทยเดียว” และ “ไทยชาตินิยม” นั้น จึงไม่ต่างกับที่ครั้งหนึ่งสหรัฐอเมริกาที่เคยใช้หลักสูตรสังคมศึกษาหล่อหลอมคนรุ่นใหม่และผู้อพยพต่างถิ่นให้มีความเป็น “อเมริกัน” (Merryfield & Subedi, 2006)

จึงสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้นำไปสู่การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่มุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของสังคมไทยและสังคมโลก ขณะเดียวกัน เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองที่เป็นเหตุแห่งการทำรัฐประหารทั้งสองครั้งในปีพ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2557 ทำให้รัฐบาลชุดปัจจุบันให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีแบบชาตินิยมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นไทยและความสามัคคีของคนในชาติ จึงเป็นความย้อนแย้งของการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีของสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะขณะที่ความเป็นพลเมืองดีของสังคมโลก คือ พลเมืองที่เคารพ ก้าวข้ามความแตกต่าง และตื่นตัวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอันเป็นคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีประชาธิปไตย แต่การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองดีของรัฐบาลปัจจุบันกลับมุ่งเน้นความเป็นพลเมืองดีแบบชาตินิยม ซึ่งหากความเป็นพลเมืองดีในความหมายของรัฐบาลไม่สอดคล้องกับความเป็นพลเมืองดีประชาธิปไตยของประชาชนจำนวนมาก ก็อาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชนได้ดังที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตที่ผ่านมา

บทสรุป

สังคมศึกษาเป็นรายวิชาที่มีความสำคัญโดยตรงในการสร้างความเป็นพลเมืองดีของรัฐ และที่ผ่านมา รัฐบาลต่าง ๆ ได้พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษาที่แตกต่างกัน เพื่อปลูกฝังและหล่อหลอมความรู้ ทักษะ ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในแต่ละสมัย และในแต่ละประเทศยังขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง ค่านิยมหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของผู้มีอำนาจทางการเมือง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การสร้างความเป็นพลเมืองดีในแบบที่รัฐต้องการ และจากการศึกษาพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษานับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พบว่า รัฐบาลทุกชุดยังคงพัฒนาความเป็นพลเมืองดีประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง และเมื่อใดก็ตามที่การเมืองการปกครองอยู่ในภาวะขัดแย้งทางการเมือง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม อาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชนได้ นอกจากนี้ ยังเป็นข้อท้าทายสำคัญสำหรับครูสังคมศึกษาในปัจจุบันว่า จะจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาอย่างไรที่ทำให้ผู้เรียนกลายเป็นพลเมืองดีที่รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์สำนึกในความเป็นไทย ขณะเดียวกันก็ต้องมีความเคารพ ก้าวข้ามความแตกต่าง และพร้อมมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองประชาธิปไตยไปควบคู่กัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2491). *หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. 2491*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- _____. (2493ก). *หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2493*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- _____. (2493ข). *หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2493*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- _____. (2498). *หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. 2498*. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

- ..... (2505). *หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. ๑-๒-๓) พ.ศ. 2503* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กุลลดา เกษบุญชู มีดี. (2552). *ความขัดแย้งทางการเมืองของไทยก้าวข้ามไปให้พ้นพลวัตภายใน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา.
- จรรยา คุณมี. (2520). *การสอนวิชาสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ประสานการพิมพ์.
- จุมพล นิมพานิช. (2548). *พัฒนาการทางการเมืองไทย อำมาตยาธิปไตย ธนาธิปไตย หรือประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดลฤดี สุจิตตานนท์รัตน์. (2528). *พัฒนาการการสอนสังคมศึกษาในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต)*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชน ก่อน 14 ตุลาฯ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเสริฐ กิติรัตน์ตระกูล. (2526). *การวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต)*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปิยนาล บุณนาค. (2550). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่: ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475. (10 ธันวาคม 2475). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 49. หน้า 529-551.
- ลาวัญญ์ วิทยาอุทฌิกุล. (2533). *การสอนสังคมในโรงเรียนมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2553). *การเมืองการปกครองของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *คำสั่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ 922/2561 เรื่อง การปรับปรุงโครงสร้างเวลาเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2557ก). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- ..... (2557ข). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

- เสน่ห์ จามริก. (2540). *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เอกชัย ภูมิระรื่น, และ นันทพร รอดผล. (2560). การสร้างพลเมืองดีในแบบที่รัฐต้องการก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2501. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1), 1590-1603.
- Bastow, S., Dunleavy, P., & Tinkler, J. (2014). *The impact of the social sciences: How academics and their research make a difference*. London: SAGE.
- Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A. M., & Shleifer, A. (2007). Why does democracy need education?. *Journal of Economic Growth*, 12(2), 77-99. DOI 10.1007/s10887-007-9015-1.
- Jatuporn, O. (2016). Education for enculturating the “Thainess” ideology: Decolonizing the Siamese colonial discourse in the social studies curriculum. *Journal of International Social Studies*, 6(2), 130-140.
- Jho, D. (2006). The making of social studies education in Korea: Implications for citizenship education. *Citizenship Teaching and Learning*, 2(2), 22-36.
- Klein, A., Kiranda, Y., & Bafaki, R. (2011). *Concepts and principles of democratic governance and accountability: A guide for peer education*. Uganda: Konrad-Adenauer-Stiftung Uganda office.
- Merryfield, M. M., & Subedi, B. (2006). *Decolonizing the mind for world-centered global education. The social Studies curriculum: Purpose, problem, and possibilities*. New York: SUNY Press.
- NCSS. (1992). *What is social studies?*. Retrieved from <https://www.learner.org/workshops/socialstudies/pdf/session8/8.WhatIsSocialStudies.pdf>
- Nilsen, M. (2012). *Negotiating Thainess: Religious and national identities in Thailand's Southern Conflict*. Sweden: Lund University.
- Paivandi, S. (2012). *The future of Iran: Educational reform. Education in the Islamic Republic of Iran and Perspectives on Democratic Reforms* London: Legatum Institute.
- Pires, A. E. (1970). *The teaching of social studies in primary teacher training institutions in Asia*. Bangkok: UNESCO regional Office for Education in Asia.
- Ross, E. W., Mathison, S., & Vinson, K. D. (2013). Social studies education and standards-based education reform in north america: Curriculum standardization, high-stakes testing, and resistance. *Revista Latino americana de Estudios Educativos*, 1(10), 19-48.
- UNESCO. (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. France: UNESCO